

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1756

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Yayın | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1045

Kitap Adı : Kur'an'ın Cem'inde Huzeyme'nin Kimliği

Book Title : The Identity of Khuzaimah in the Compilation of the Qur'an

ISBN : 978-625-8724-00-4

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258724004

Yazar | Author: Akif Yıldırım | orcid.org/0000-0003-3609-3440

Kurum | Institution: Dokuz Eylül Üniversitesi

ROR ID: ror.org/00dbd8b73

Editörler: Doç. Dr. Veysel Gençil | orcid.org/0000-0003-0103-1274

Doç. Dr. Recep Emin Gül | orcid.org/0000-0002-0976-650X

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 202 (xiv + 188)

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRAC - İslam: Kur'an çalışmaları | Islam: sacred texts (Qur'an)

BISAC: REL006020 - İslam / Kur'an Çalışmaları | Religion / Islam / Koran & Sacred Writings

THEMA: HRAC - Kur'an çalışmaları | Islam: sacred texts (Qur'an)

LC Classification: BP130.4 - Kur'an'ın metni ve yorumu | Koran-Criticism, interpretation, etc.

DEWEY: 297.122 - Kur'an çalışmaları | Koran

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.1 - Islamic Studies | İslam Araştırmaları

WoS Citation Topics Micro: 6.1.4 - Quran Compilation & Transmission | Kur'an'ın Derlenmesi ve Ak-tarımı

Scopus Subject Areas: 1200 - Beşerî Bilimler | Arts and Humanities (all)

Atf Bilgisi | Cite as: Yıldırım, Akif. *Kur'an'ın Cem'inde Huzeyme'nin Kimliği*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Kur'ân'ın Cem'inde Huzeyme'nin Kimliği

Akif YILDIRIM

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Akif YILDIRIM

1983 yılında doğan Akif YILDIRIM 2004 yılında İzmir İHL'den, 2009 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2012 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde "İzmirli İsmail Hakkı'nın Meâli ve Kur'ân İlimlerine Dair Görüşleri" başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2021 yılında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde "Muhâsibî, Kâfiyecî ve Subhî Sâlih Örneğinde Tefsir Usûlü ve İçeriği" başlığındaki teziyle doktora eğitimini tamamladı. 2005-2017 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çeşitli görevlerde bulunan yazar şu an Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Akif YILDIRIM Was born in 1983. He graduated from İzmir Imam Hatip High School in 2004 and from the Faculty of Theology at Selçuk University in 2009. In 2012, he completed his master's degree at Necmettin Erbakan University with a thesis titled "İzmirli İsmail Hakkı's Interpretation of the Qur'an and His Views on Qur'anic Sciences." In 2021, he earned his Ph.D. at İzmir Kâtip Çelebi University with a dissertation titled "The Methodology and Content of Qur'anic Exegesis in the Examples of Muhâsibî, Kâfiyecî, and Subhî Sâlih." Between 2005 and 2017, he served in various positions at the Presidency of Religious Affairs. He is currently a faculty member at the Faculty of Theology, Dokuz Eylül University.

Kitap Hakkında

Kur'ân'ın Cem'inde Huzeyme'nin Kimliği

Bu eser, Kur'ân'ın cem' sürecini yalnızca bir metnin yazıya geçirilmesi tarihi olarak değil, aynı zamanda ilahî kelâmın muhafazasına yönelik sahâbe bilincinin kurumsallaşma süreci olarak ele almaktadır. Kur'ân'ın korunmasını, hıfz ve kitabet olmak üzere iki temel güvenlik mekanizması üzerinden değerlendiren çalışma, Mushaf'ın hafızayı ikame eden değil, onu teyit ve tescil eden bir araç olduğunu ilmî delillerle ortaya koymaktadır.

Araştırma, Huzeyme b. Sâbit ile Ebû Huzeyme el-Ensârî arasındaki kimlik karmaşasını karşılaştırmalı rivayet analizi ve metin tenkidi yöntemleriyle incelemekte, "zü'ş-şehâdeteyn" unvanının yalnızca Huzeyme b. Sâbit'e ait olduğunu ilmî temellerle açıklığa kavuşturmuştur. Bu bulgu, Kur'ân'ın cem' sürecindeki "tek şahit" tartışmalarını yeniden yorumlama imkânı sunarak, Mushaf'ın oluşumunu bireysel rivayetlerden ziyade sahâbe icmâına dayalı kolektif bir doğrulama süreci olarak konumlandırmaktadır.

Eser, Hz. Osman dönemindeki istinsah faaliyetlerini Mushaf'a yeni bir ekleme değil, metnin standardizasyon süreci olarak değerlendirmekte; hadis, tefsir, tefsir usûlü, Kur'ân tarihi ve tabakât literatürünü bir araya getirerek Kur'ân metninin sürekliliğini çok yönlü biçimde ortaya koymaktadır. Nihayetinde bu çalışma hem Huzeyme'nin kimliğini netleştirmesi hem de Kur'ân'ın cem' sürecine dair metodolojik güvenilirliğe katkı sunması bakımından literatüre özgün bir katkı hedeflemektedir.

Hadis, tefsir, tefsir usûlü, Kur'ân tarihi ve tabakât kaynaklarının karşılaştırmalı incelenmesi neticesinde rivâyetler, sayıca çok ve lafızca farklı olmasına rağmen bütüncül okumayla tutarlı bir tablo ortaya koymaktadır. Tevbe 9/128-129, Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin yazılı nüshası üzerinden Hz. Ebû Bekir döneminde Mushaf'a kaydedilmiştir. Ahzâb 33/23 ise Huzeyme b. Sâbit'in yazılı nüshası ve Zeyd b. Sâbit'in şahitliği ile yine ilk cem'de kaydedilmiş, Hz. Osman döneminde yalnızca istinsah sürecinde teyit edilmiştir. "Zü'ş-şehâdeteyn" unvanı, Huzeyme b. Sâbit'in kişisel faziletini ifade eden bir sembol olarak hadislerde sabit olmuş; ancak Mushaf'ın cem'inde teknik bir rol üstlenmemiştir. Böylece Mushaf'ın mevsûkiyeti, cem' sürecinin metodolojik

ilkeleriyle ve sahâbe icmâna dayalı tespitlerle uyumlu biçimde temellendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân tarihi; Kur'ân'ın cem'î ve istinsâhı; Huzeyme b. Sâbit; Ebû Huzeyme el-Ensârî; Zü'ş-şehâdeteyn

About the Book

The Identity of Khuzaimah in the Compilation of the Qur'an

This study approaches the process of the collection (jam^ʿ) of the Qur'an not merely as the historical transcription of a revealed text, but as an epistemological framework that reflects the institutionalization of the Companions' (ṣaḥāba) consciousness regarding the preservation of divine revelation. It examines the preservation of the Qur'an through two complementary mechanisms -memorization (ḥifz) and writing (kitābah)- and demonstrates, through scholarly evidence, that the muṣḥaf functioned not as a substitute for memorization but rather as an instrument for its confirmation and authentication.

The research conducts a comparative analysis of the narrations concerning the identities of Khuzaima b. Thābit and Abū Khuzaima al-Anṣārī, employing methods of narrative comparison and textual criticism (naqd al-matn). It establishes, on sound scholarly grounds, that the epithet “dhū al-shahādatayn” (“the possessor of two testimonies”) pertains exclusively to Khuzaima b. Thābit. This finding provides a new interpretive framework for the debates surrounding the “single-witness” reports in the Qur'an's collection process, thereby situating the compilation of the muṣḥaf within a collective verification mechanism grounded in the consensus (ijmā^ʿ) of the Companions rather than in individual reports.

The work interprets the copying (istinsākh) activities during the caliphate of ʿUthmān b. ʿAffān not as additions to the muṣḥaf, but as a process of standardization of the text. By bringing together the sources of ḥadīth, tafsīr, tafsīr methodology, Qur'anic history, and ṭabaqāt literature, the study presents a multidimensional analysis that reveals the textual continuity of the Qur'an. Ultimately, it aims to make a distinctive scholarly contribution by clarifying the identity of Khuzaima and reinforcing the methodological reliability of the Qur'an's collection process.

A comparative examination of ḥadīth, tafsīr, tafsīr methodology, and Qur'anic history and ṭabaqāt sources demonstrates that, despite the numerical abundance and verbal variations of the narrations, a coherent and consistent picture emerges when they are read holistically. Qur'an 9:128–129 (al-Tawbah) was recorded in the muṣḥaf during the

caliphate of Abū Bakr based on the written copy preserved by Abū Khuzaima al-Anṣārī. Likewise, Qur'an 33:23 (al-Aḥzāb) was registered in the first collection through the written copy of Khuzaima b. Thābit and the testimony of Zayd b. Thābit, and was merely verified -rather than newly added- during the ʿUthmānic recension. The epithet “dhū al-shahādatayn”, while affirmed in ḥadīth sources as an expression of Khuzaima b. Thābit’s personal virtue, did not denote any technical function in the process of the Qur’an’s compilation. Thus, the authenticity (mawthūqiyyah) of the muṣḥaf is grounded in methodological principles and evidentiary practices consistent with the Companions’ collective consensus during the process of collection.

Keywords: History of the Qur’an; Collection and Standardization of the Qur’an; Khuzaima b. Thābit; Abū Khuzaima al-Anṣārī; Dhū al-Shahādatayn

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Kur'ân'ın yazıya geçirilme ve cem^ç edilme sürecine dair Huzeyme rivâyetlerini tarihsel, metodolojik ve epistemolojik yönleriyle yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın odak noktasını, bu süreçte adı öne çıkan sahâbîlerden Huzeyme'nin kimliği ve tanıklığı oluşturmaktadır. Araştırma, Huzeyme örneği üzerinden bireysel sahâbî katkılarının Mushaf'ın teşekkülündeki rolünü tahlil etmeyi, böylece cem^ç faaliyetinin yalnızca tarihsel bir vaka olarak değil, aynı zamanda İslâm ilim geleneğinin teşekkülünde belirleyici bir unsur olarak anlaşılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Eser, Kur'ân'ın cem^ç sürecine dair klasik rivâyetleri metin tenkidi yöntemleriyle inceleyerek hem tarihsel hem de metodolojik bir netlik kazandırmaktır. Bu bağlamda Huzeyme'nin kimliğine dair rivâyetler merkeze alınmış; literatürde uzun süredir devam eden “Huzeyme b. Sâbit mi, Ebû Huzeyme el-Ensârî mi?” tartışması, kaynaklar arası karşılaştırmalı analizlerle çözümlenmiştir. Elde edilen veriler, bu iki şahsiyetin birbirinden farklı olduğunu; “zü'ş-şehâdeteyn” unvanının yalnızca Huzeyme b. Sâbit'e ait bulunduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu tespit, “tek şahidin rivâyeti” tartışmasını yeniden anlamlandırmakta; Kur'ân'ın cem^çinin bireysel beyanlara değil, sahâbî icmâına dayalı kolektif bir doğrulama süreci olduğunu ilmî delillerle göstermektedir.

Çalışmanın önemi, Kur'ân tarihi araştırmalarında sıkça göz ardı edilen metodolojik bir boşluğu doldurmasında yatmaktadır. Zira burada cem^ç olgusu, salt tarihsel bir olay olarak değil; epistemolojik temelleri, kurumsal işleyişi ve bilgi aktarım mekanizmasıyla birlikte ele alınmıştır. Hz. Osman dönemindeki istinsah faaliyetleri, Mushaf'a yeni bir metin ekleme girişimi olarak değil; mevcut metni standardize eden bir metin koruma projesi olarak değerlendirilmiştir.

Hadis, tefsir, tefsir usûlü, Kur'ân tarihi ve tabakât literatürünü disiplinler arası bir yaklaşımla bir araya getiren bu eser; Mushaf'ın metinsel sürekliliğini ilmî, tarihî ve metodolojik düzeyde temellendirmektedir. Böylece çalışma, hem Kur'ân'ın cem' sürecinin güvenilirliğine dair yeni bir bakış açısı sunmakta hem de Huzeyme'nin kimliği üzerinden yürütülen tartışmalara son veren analitik bir çerçeve ortaya koymaktadır.

Birinci bölümde, Kur'ân'ın cem'i sürecine tarihsel bir perspektiften yaklaşmış, Huzeyme'nin şahitliği meselesi "iki şahit" prensibi bağlamında incelenmiştir. Öncelikle vahyin yazıya geçirilme süreci, Mushaf'ın tertibi ve istinsah faaliyetleri ele alınmış; ardından Mushaf'a eklenen son âyetler üzerinden Huzeyme'nin bu sürece nasıl dahil edildiği tartışılmıştır. "Zü'ş-şehâdeteyn" sıfatının tarihsel ve rivâyet temelleri açıklanarak hem oryantalist literatürdeki değerlendirmeler hem de çağdaş İslâmî yaklaşımlar mukayeseli biçimde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, Huzeyme rivâyetlerinin Kur'ân tarihi epistemolojisi açısından ne tür bir bilgi değeri taşıdığını, klasik nakil anlayışıyla modern tarihsel eleştiri yöntemlerini karşılaştırarak ortaya koymayı hedeflemiştir.

İkinci bölümde ise Huzeyme'nin kimliği çok yönlü bir literatür incelemesiyle ele alınmıştır. Hadis, tefsir, tefsir usûlü, Kur'ân tarihi ve tabakât kaynakları ayrı ayrı incelenmiş; her bir literatür türünün Huzeyme tasavvuru mukayeseli biçimde analiz edilmiştir. Buhârî, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn Ebî Dâvûd gibi temel hadis kaynaklarında yer alan rivâyetler tahlil edilerek Huzeyme'nin kimliğine işaret eden ve "zü'ş-şehâdeteyn" rivâyetlerinin hadis literatürü içerisindeki konumu belirlenmiştir. Ardından Tevbe 9/128-129 ve Ahzâb 33/23 âyetleri çerçevesinde Huzeyme'ye dair tefsir rivâyetleri değerlendirilmiş ve bunlar hadis rivâyetleriyle karşılaştırılmıştır. Çalışma, bu mukayeseyi tefsir usûlü ve Kur'ân tarihi eserlerine de taşıyarak rivâyetlerin epistemolojik değerini, aktarım zincirlerini

ve metin içi sürekliliklerini analiz etmektedir. Nihayetinde, tabakât literatüründe Huzeyme'nin nasıl konumlandırıldığı incelenerek, tarihsel kimliğin ilim geleneğindeki dönüşümüne ışık tutulmuştur.

Araştırmamızın ilk istişaresini gerçekleştirdiğimiz kıymetli hocam Prof. Dr. M. Said Şimşek'i rahmetle anıyorum. Ayrıca, araştırma sürecinde yapıcı eleştirileriyle çalışmama yön veren değerli hocalarım Doç. Dr. Veysel Gençil ve Doç. Dr. Recep Emin Gül'e şükranlarımı sunarım.

Akif YILDIRIM

İzmir 2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ix
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Problematığı	2
2. Çalışmanın Amacı ve Önemi	4
3. Çalışmanın Yöntemi ve Sınırları	6
4. Literatür Araştırması	8
BİRİNCİ BÖLÜM	
KUR'ÂN'IN CEM'İ SÜRECİNDE HUZAYME'İN ROLÜ ve ŞAHİTLİĞİ	13
1. Vahyin Yazıya Geçirilmesi	14
2. Kur'ân'ın Cem' ve İstinsahı	17
3. Mushaf'a Eklenen Son Âyetler	22
3.1. İki Şâhit Meselesi	24
3.2. Zü'ş-şehâdeteyn Kimdir?	31
4. Huzeyme Rivâyetleri Üzerine Oryantalist Yaklaşımlar ve Çağdaş Değerlendirmeler	33
5. Huzeyme'nin Kimliğinin Kur'ân Tarihi Epistemolojisi Açısından Önemi	48
İKİNCİ BÖLÜM	
HUZAYME'NİN KİMLİĞİ BAĞLAMINDA LİTERATÜR ve METODOLOJİK ÇERÇEVE	53
1. Hadis Kaynaklarında Huzeyme'nin Kimliği	56
1.1. Buhârî Rivâyeti	58
1.2. Tirmizî Rivâyeti	66
1.3. Ahmed b. Hanbel Rivâyeti	70
1.4. İbn Ebî Dâvûd Rivâyeti	73
1.5. "Zü'ş-şehâdeteyn" Rivâyeti (Nesâî, Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in eserleri Bağlamında)	75
1.6. Huzeyme Rivâyetlerinin Hadis Kaynakları Çerçevesinde Mukayesesi	78
2. Tefsirlerde Huzeyme'nin Kimliği	85
2.1. Tevbe Sûresi 9/128-129. Âyetler	86
2.2. Ahzâb Sûresi 33/23. Âyet	100

2.3. Tefsirlerde Huzeyme'nin Kimliğine Dair Rivâyetlerin Hadis Rivâyetleri ile Mukayesesi	106
3. Tefsir Usûlü ve Kur'ân Tarihi Eserlerinde Huzeyme'nin Kimliğı	110
3.1. Kur'ân Tarihi Eserlerinde Huzeyme'nin Kimliğı	111
3.2. Kur'ân Tarihi Eserlerinde Huzeyme'nin Kimliğine Dair Rivâyetlerin Hadis Rivâyetleri ile Mukayesesi	126
3.3. Tefsir Usûlü Eserlerinde Huzeyme'nin Kimliğı	134
3.4. Tefsir Usûlü Eserlerinde Huzeyme'nin Kimliğine Dair Rivâyetlerin Hadis Rivâyetleri ile Mukayesesi	150
4. Tabakât Kitaplarında Huzeyme'nin Kimliğı	155
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	177
DİZİN	185